

A nemzeti büntetőpolitikák magyarázatai és ezek kelet-közép-európai vonatkozásai

Kezd kirajzolódni a büntetőpolitikai irányzatok modern értelmezéseinek természete. A történet önmagába visszatérő: attól a kimondatlan, végig sem gondolt feltételezéstől kezdve, amely szerint a magyarázat az egyes országok helyi viszonyaiban rejlik (Bennett – DiIulio – Walters, 1996) egészen a mindent átható elméletek és modellek keresésén (Garland, 2001; Pratt, 2007; Lacey, 2008), illetve a kockázati és protektív tényezők azonosításán (Tonry, 2007) keresztül egészen addig – a legutóbbi időkben felmerülő – elképzelésig, amely a punitív büntetőpolitikával és a szabadságvesztésre ítélték magas számával kifejezetten összefüggő nemzeti jellegzetességekre összpontosít (Lappi-Seppälä, 2008; Green, 2008). Utóbbi felfogásnak vannak olyan vonatkozásai, amelyek közelebb visznek a kelet-közép-európai fejlemények megértéséhez.

A büntetőpolitikai irányzatok alakulásának átfogó magyarázataira csupán a nyolcvanas és kilencvenes évek fordulóján merült fel igény. Ezt egyrészt az a felismerés váltotta ki, hogy 1973 és 1990 között az Egyesült Államokban megháromszorozódott a fogvatartottak száma, és a börtönráta más országokban is emelkedni látszottak, másrészt pedig az a tény, hogy elérhetővé váltak a többé-kevésbé egységes nemzeti börtönstatisztikák (Pease, 1991; Young – Brown, 1993). A szakirodalom korábban általában nem tárgyalta a kérdést, míg a laikus magyarázatok a bűnelkövetők emelkedő száma, a büntetéspárti közvélemény és a politikai cinizmus körül forogtak. Ez után *David Garland* 2001-ben megjelenő *Culture of Control* (Az ellenőrzés kultúrája) című művéhez hasonló nagy hatású alkotások egész sora kísérelt meg magyarázatot találni a kérdésre a globalizációból, a fokozódó bizonytalanságból és a „késő modernitás különféle viszonyaiból” kiindulva. Bár az átfogó magyarázatot kereső szakirodalom egyre bővül (Cavadino – Dignan, 2005; Lacey, 2008), az utóbbi időben a munka inkább a nemzeti és helyi, semmint az általános magyarázatokra összpontosít. *David Green* (2008) például a gyermekek által gyermekek sérelmére elkövetett,

nagy publicitást kapott angliai és norvégiai gyilkosságokra adott gyökere- sen különböző válaszokat olyan eltérő tényezőkre vezeti vissza, mint a nemzeti és politikai kultúra, a kormányzat legitimitása vagy a nyomtatott média sajátosságai.

Az Egyesült Államokról legutóbb készített tanulmányom az amerikai rasszok közötti viszony történelmi hatására, az evangéliumi protestáns fundamentalizmus, valamint a pártpolitika és a népi bíró- és ügyészválasztás közötti szoros összefüggésekre tér ki (Tonry, 2009; 2011). A kelet-közép-európai országok vonatkozásában ez azt jelenti, hogy a büntetőpoli- tika legutóbbi változásait valószínűleg a második világháború után szovjet csatlósállamokként szerzett tapasztalatai is alakítják.

A nemzeti büntetőpolitikák magyarázatai

Az Egyesült Államok az egyetlen olyan nyugati ország, ahol még mindig van halálbüntetés. A világon itt a legmagasabb a fogvatartottak aránya: százezer lakosra csaknem hétszázötven ember. A fejlett világban itt alkalmazkodik rendszeresen a halálbüntetéshez közeli legszigorúbb büntetést is: a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést (LWOPs). Minden esetben felmerül a kérdés: miért?

Hétköznapi értelemben ismerjük a válaszokat. 1975 és 1995 között a jogalkotók egy sor törvényt fogadtak el a büntetések szigorítására, a jogalkalmazók pedig alkalmazták őket. Közéjük tartoztak a „három dobás” („three-strikes-and-you’re-out”) néven ismertté vált törvények, amelyek legalább 25 évi szabadságvesztést írnak elő a harmadik erőszakos bűncselekmény elkövetése után; az erőszakos, a lőfegyverrel elkövetett vagy a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények tetteseire legkevesebb tíz, húsz, illetve harminc évig tartó szabadságvesztést kiszabó ítéletek; a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést megállapító büntetések; azok a törvények, amelyek alapján évente fiatalok tízezrei ítéltethetők el felnőttként; valamint azok, amelyek kiterjesztik a halálbüntetés alkalmazhatóságát. A jogalkalmazók a büntetőpolitikai változásoktól függetlenül is büntetésre hajlamosabbakká, kockázatkerülőbbekké váltak: az ügyészek támadóbb szellemben vádoltak és kötöttek egyezségeket, a bírák több embert és hosszabb időre küldtek börtönbe, a feltételes szabadlábra helyezésről döntők

kevesebb fogvatartottat engedtek ki – őket is későbbi időpontokban –, a feltételesen szabadlábra helyezettakat pedig gyakrabban küldték vissza a börtönbe.

Azt azonban nem tudjuk, hogy az amerikai döntéshozók – a nyugati kormányok vezetői közül szinte egyedülálló módon – miért döntöttek ilyen szigorú büntetőpolitika és törvények életbe léptetése mellett, és miért váltak ennyire keménykezűvé a jogalkalmazók.

A bűnügyi statisztikák és tendenciák nem adnak választ e kérdésre. A bűnügyi statisztikák 1970 után a nyugati világban nagyjából mindenütt egyformán alakultak: emelkedés az 1990-es években, és csökkenés azóta (Van Dijk – Van Kesteren – Smit, 2007). A fogvatartottak száma és a büntetőpolitikák között azonban óriási eltérések mutatkoznak. Az Egyesült Államokban a bűncselekmények száma 1991-től folyamatosan csökkent, a fogvatartottak száma mégis minden évben nőtt: 1991 óta több mint kétszeresére, 1973-hoz képest több mint ötszörösére.

A közvélemény sem ad magyarázatot. Legalábbis az angol nyelvű országokban a büntetőpolitika és a fogvatartottak aránya nagy eltérést mutat, a közvélemény viszont nagyjából azonos. A köztudatban az a nézet uralkodik, hogy a bűncselekmények száma emelkedik, míg valójában csökken. A büntetések szigoráról alkotott téveszmék alapján a nagy többség túlságosan elnézőnek tartja a bírókat. Az állampolgárok által arányosnak tartott ítéletek jellemzően kevésbé szigorúak a bírók által a valóságban kiszabott büntetéseknél. Amikor az állampolgároktól megkérdezik, hogy még szigorúbb büntetőpolitikát látnának-e szívesebben, vagy inkább rehabilitációs programokba kellene többet fektetni, a többség általában ez utóbbit részesíti előnyben (Roberts – Stalans – Indermaur – Hough, 2002).

A kutatók három összetettebb magyarázatot is megfogalmaztak. Az első, amelyet David Garland (2001) állított fel, a „késő modernitás” viszonyaival magyarázza az angliai és amerikai büntetőpolitikák szigorodását. E viszonyok közé tartozik a kormányok korlátozott befolyása a bűnözési ráták alakulására, a lakosság egyre vegyesebb összetétele és „a mások kriminológiája” néven leírt jelenség, a lakosság kiváltságos rétegeinek fokozódó érintettsége az áldozattá válásban, valamint a globalizáció és a gyors társadalmi változások következtében növekvő bizonytalanság.

Garland e tényezőkkel magyarázza az olyan túlzó büntetőpolitikák elterjedését, amelyek a bűnözés csökkentése helyett elsősorban azt kívánják bizonyítani, hogy a kormány igenis teszi a dolgát, a tömegek megnyugtására szolgálnak, illetve a politikusok újraválasztási törekvéseit segítik. Garland elemzésével szemben az a megkerülhetetlen ellenvetés merül fel, hogy amennyiben helytálló lenne, arra kellene magyarázattal szolgálnia, miért növekszik meredeken a fogvatartottak száma és miért egyre szigorúbb a büntetőpolitika az összes fejlett országban. Az általa leírt „oksági” folyamatok mindenütt lezajlottak, a fogvatartotti ráták és a büntetőpolitikai trendek mégis teljesen eltérően alakultak. A bűnözési ráta a legtöbb fejlett országban 1970 és az 1990-es évek eleje-közepe között meredeken emelkedett, de csak kevés országban folyamodtak a politikusok a büntetéseket lényegesen szigorító, illetve a fogvatartottak számát emelő politikákhoz.

A bűnügyi statisztikák hasonló tendenciái mellett 1973 után ötszörösére-hatszorosára emelkedett a fogvatartottak száma az Egyesült Államokban és Hollandiában, 1993 után pedig az európai országok maroknyi csoportjában is rohamos emelkedésnek indult. A finn politikusok úgy döntöttek, hogy enyhítenek az országuk büntetőpolitikáján, és csökkentik a fogvatartottak számát. Kanada és a legtöbb nyugat-európai ország – Skandinávia többi része, Belgium, Franciaország, Svájc, Olaszország, Németország és Ausztria – nem vezette be a széles körben támogatott szigorúbb büntetőpolitikát, hanem különböző módszerekkel igyekezett stabilizálni a fogvatartottak számát. Csupán néhány nyugati országban – így Angliában, Portugáliában, Spanyolországban, Új-Zélandon – és csak a bűncselekmények számának az 1990-es években történő visszaesése után emelkedett jelentősen a fogvatartottak száma, akkor is csak annyira, hogy a legmagasabb értékek nem érték el az amerikai adatok negyedét sem (Tonry, 2004, 5. fejezet; Tonry, 2007).

Michael Cavadino és James Dignan (2005) másféle elemzési keretet ajánl. Egy három részből álló tipológiát vázol fel (amely tulajdonképpen négy kategóriából áll, de az egyik csupán egy országot foglal magába: Japánt), amely a fogvatartottak számának tendenciáit és a büntetőpolitikák közötti különbségeket a politikai gazdaságtani rendszerek között fennálló különbségekkel kapcsolja össze. Érvelésük szerint a neoliberális államokban (lásd Anglia, Új-Zéland, az Egyesült Államok) alkalmazzák a legkeményebb

politikákat, a szociáldemokrata és korporatista államokban (például Skandináviában) a legenyhébbeket, a konzervatív korporatista államok (például Németország és Franciaország) pedig a kettő közé esnek.

Egy ilyen elemzésnek talán csak ma, a XXI. század elején van értelme. Legalább háromféle olyan anomália van, amelyre nem ad magyarázatot. Egyrészt: vannak olyan államok, amelyek még 2005-ben sem sorolhatók be Cavadino és Dignan egyik kategóriájába sem. Akkoriban Angliát és Walest nem számítva, Nyugat-Európában a legmagasabb bebörtönzési arány Hollandiában volt, amely viszont nem számított „neoliberálisnak”, míg a neoliberálisként jellemzett Ausztráliában ez az adat alig haladta meg Németországot. Másrészt: az elemzésben nem szereplő országok sehogyan sem illenek bele a kategóriákba. Kanada minden vonatkozó szempontból az angol nyelvű neoliberális államok közé tartozna, de mivel a százezer lakosra jutó száz fogvatartott száma fél évszázadon keresztül nem változott, Kanadát e tipológiában a konzervatív korporatív államok közé kellene számítani, Franciaországgal és Németországgal egy csoportban. Az elemzésből szintén kimaradó Spanyolország és Portugália a kilencvenes évek közepétől különböző időpontokban Nyugat-Európa legmagasabb fogva tartási adatait szolgáltatta, pedig senki sem sorolná őket a neoliberálisok közé (azóta Portugáliában kissé csökkent ez az adat). Harmadrészt: a tipológia más korszakok tekintetében összeomlik. Például 1970-ben a holland börtönökben fogva tartottak száma volt a legalacsonyabb a fejlett országok közül, az Egyesült Államok adata a statisztikák fősodrába esett, a legmagasabb pedig a finn adat volt. Így a finnek neoliberálisnak, az amerikaiak korporatív konzervatívoknak, míg a hollandok – meglehetősen találóan – szociáldemokratáknak voltak tekinthetők.

Az elemzések harmadik csoportja a büntetőpolitikákat olyan fogalmakkal igyekszik magyarázni, mint a jövedelmi egyenlőtlenségek, a kormányzati szervek legitimitásának állampolgári elismertsége, az állampolgárok egymásba és a kormányzatba vetett bizalma, a jóléti állam ereje, valamint a kormány felépítése (Lijphart, 1999; Downes – Hansen, 2006; Lappi-Seppälä, 2007, 2008; Di Tella – Dubra, 2008).

Úgy tűnik, ezek a dolgok mind számítanak. A mérsékelt büntetőpolitikákat és a fogvatartottak alacsony számát a csekély jövedelemegyenlőtlenségekkel, a bizalom és a legitimitás magas szintjével, az erős jóléti államokkal,

a hivatásos, nem átpolitizált büntetőjogi rendszerekkel, továbbá az inkább konszenzuson, mint konfliktuson alapuló politikai kultúrákkal hozzák összefüggésbe (Tonry, 2007).

Kísérlet a modell kelet-közép-európai alkalmazására

A szakirodalomban kis számban, de gyorsan növekvő ütemben találunk olyan műveket, amelyek a fogvatartottak számának nemzetek közötti különbségeire igyekeznek magyarázatot adni.

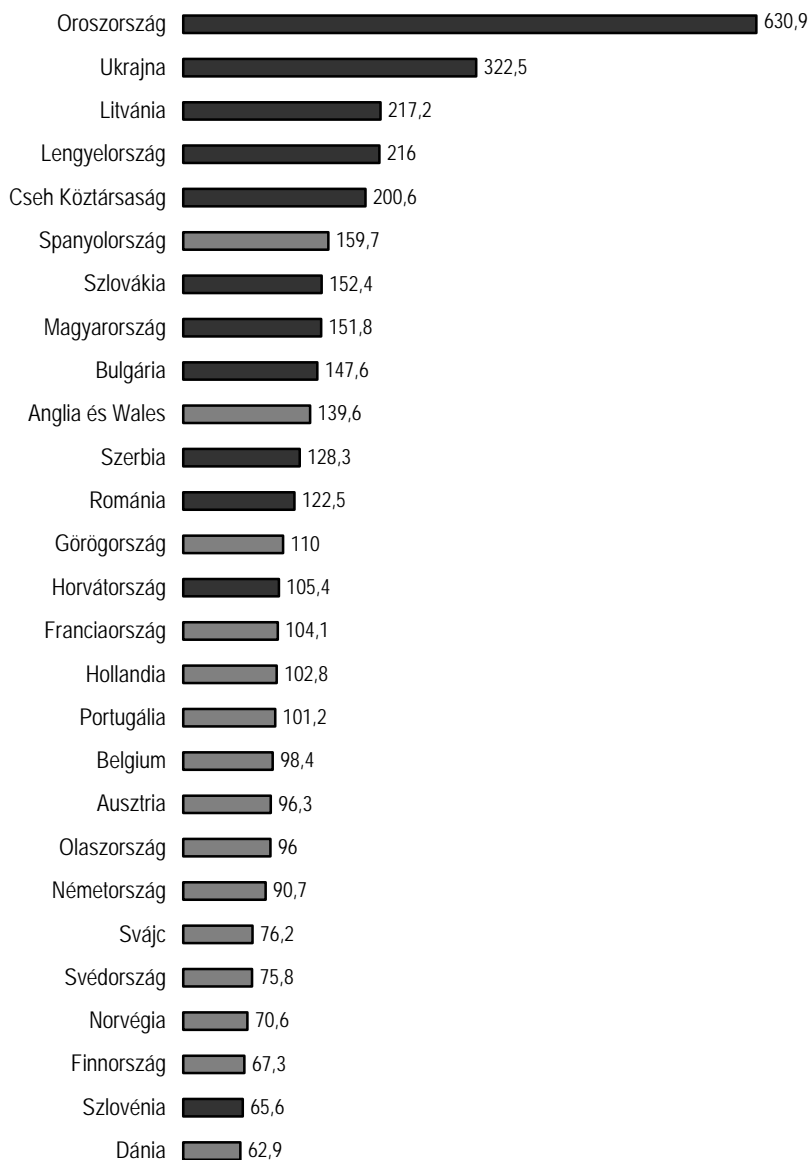
Nagy részük kezdetben szűk látókörűen amerikai perspektívából szemlélte a témát: arra összpontosított, hogy megmagyarázza az Egyesült Államokban fogva tartottak látványosan magas számát. Az utóbbi időben azonban tágult a látókör: már más angol nyelvű országokat, Nyugat-Európát és Japánt is figyelembe veszik.

Legjobb tudomásom szerint a kelet-közép-európai országoknak viszonylag csekély figyelmet szenteltek (kivéve különösen *Krajewski*). Ez azért felettébb különös, mert a hetvenes és nyolcvanas években Nyugat-Európa-hoz képest a Varsói Szerződés országaiban rendkívül magas volt a fogvatartottak száma. Amint majd az *ábrán* látható, ez a minta folytatódik az egykori Varsói Szerződés egyes országaiban – bár nem mindegyikben.

Krajewski megfigyelése szerint „Európában továbbra is láthatóan két elkülönült »büntetőpolitikai légkör« uralkodik” (Krajewski, 2010: 7). Krajewski szerint meggyőző választ kell találnunk arra a kérdésre, „mi az oka annak, hogy a térségben a fogvatartottak száma húsz évvel a berlini fal leomlása után is makacsul magas maradt” (Uo. 3).

A választ kutatva *Lappi-Seppälä* tanulmányára (2008) hivatkozik, amelyben a szerző öt olyan tényezőt azonosít, amelyek magyarázattal szolgálhatnak a fogvatartottak magas számára és a kemény politikákra:

- a jelentős jövedelemkülönbségek,
- a gyenge szociális, jóléti rendszerek,
- a kormányba vetett bizalom alacsony szintje,
- az állampolgárok szemében gyenge kormányzati legitimitás, valamint
- a konfliktuson alapuló politikák és politikai folyamatok.

Ábra: Fogvatartottak aránya Európában, 2008 (%) (Forrás: Krajewski 2010: 7-10)

Lappi-Seppälä kimutatta, hogy a kormányzati legitimitás magas szintje az állampolgárok körében szorosan összefügg az enyhe kriminálpolitikákkal és a fogvatartottak alacsony számával. A büntető igazságszolgáltatás legitimitásának egyik forrása, hogy a bírák és ügyészek hivatásos

közszolgálati jogviszonyban állnak, jól elkülönülten a politikai nyomástól és a közvélemény rövid távú nyomásától.

Krajewski szerint ez formálisan Kelet-Közép-Európában is igaz, ám ez az igazság itt bizonyos mértékig látszólagos, és a kommunista időszak emlékei következtében az állampolgárok hajlanak a szkeptikus álláspont elfogadására: „A kommunista rezsimekben a büntető igazságszolgáltatás rendszere a kommunista párt számára különösen fontos volt. A politikai lojalitás mindig a feltétele volt a hivatali előmenetelnek. Ez legközvetlenebb módon az ügyészeket érintette. A bírákra valamivel kevésbé hatott (hiszen még abban az időben is, legalább névleg, függetlenek voltak). Az ügyészség rendszere a szovjet elvek alapján szerveződött (és szerveződik gyakorta ma is), merev hierarchiát alkotott, amelyben az alacsonyabb rangú ügyészek nagyon csekély függetlenséget élveztek. Ilyen helyzetben az ügyészek rendszerint még közvetlen utasítás hiányában is kerülni igyekeztek az olyan döntéseket, amelyek konfliktushelyzetbe sodorhatták őket felteveseikkel. 1989 után általában nem történt általános tisztogatás az ügyészek és a bírák soraiban. Következésképpen megmaradtak a régi szokások, és az új környezet ellenére is befolyásolták a fiatalabb generációkat, bár ez meghatározott ideológiai felhang nélkül történt” (Krajewski, 2010: 8–9).

Az összehasonlító politológusok már régen megfigyelték, hogy a kormányzati politikák azokban az országokban liberálisabbak és emberségeesebbek, amelyekben konszenzuális (s nem konfliktusos) politikai rendszerek működnek (Lijphart, 1999). A konszenzuális politikai rendszereket általában az jellemzi, hogy kettőnél több jelentős politikai párt létezik, koalíciós kormányok irányítanak, a képviselő arányos és a választókerzetekben egynél több mandátum van. A főbb politikai döntések széles körű konzultáción alapulnak a koalíciós kormányban és azon kívül is. Ritkán fordul elő, hogy a főbb döntéseket minden átmenet nélkül, hirtelen megváltoztatják, még kormányváltás után is. Az új koalíciókban rendszerint helyet kapnak olyan pártok, amelyek a korábbi koalíciókban is részt vettek, és az újonnan hatalomra jutó pártok gyakorta az előbbi kormány politikáinak fejlesztését folytatják. A legtöbb nyugat-európai politikai rendszer inkább konszenzuson alapul, semmint konfliktuson. *Lijphart* konszenzuális típusához a skandináv országok állnak a legközelebb.

A konfliktusos politikai rendszereket általában a következők jellemzik: két nagy párt, egypárti kormányok, a „legtöbb szavazatot kapó jelölt mindent visz” elven alapuló választási rendszerek, valamint egyetlen képviselőt választó kerületek.

A választás „a győztes mindent visz” elvén alapuló esemény. A hatalmon kívül rekedő pártok a kormánnyal szemben álló ellenzéki alapon határozzák meg politikájukat, és – mivel ezek a pártok csekély vagy semmilyen szerepet sem játszottak a jelenlegi politikák kialakításában – nem igazán érdekeltek abban, hogy azokat fenntartsák. Az angol nyelvű országok, kiváltképp az Egyesült Államok, valamint Anglia és Wales inkább konfliktusosak, mint konszenzuálisak.

Krajewski megfigyelése szerint a kelet-közép-európai országok nagyrészt megfelelnek ugyan a konszenzuális politikai rendszer formájának, tartalmának azonban nem. Általában kettőnél több nagyobb politikai párt létezik, arányos képviselőt lehetőséget tevő választójogi rendszerekben, ez mégsem alakítja ki azokat a konszenzuális politikaformáló folyamatokat, amelyek Észak-Európa legtöbb országában működnek.

„A kelet-közép-európai országokban nem jellemző a rendezett politikai színtér, mert a politikai pártoknak nincs kialakult rendszerük. Elvben minden ilyen országban többpárti politikai rendszer működik, ami általában politikai koalíciókat kíván meg a kormányalakításhoz. Elméletben ennek a konszenzusos politikai rendszer kialakulása irányába kellene hatnia. Ám a valóság – úgy tűnik – ennek éppen az ellenkezője. A térség politikai rendszereit heves konfliktusok itatják át. Ezek közül az egyik legfontosabb a posztkommunisták és a másként gondolkodó, ellenzéki mozgalmakból kinőtt politikai pártok konfliktusa. Ennek következtében a politikai kompromisszum nem szükségszerűen elterjedt. Ez alighanem olyan politikai dinamikát gerjeszt, amely közelebb áll a konfliktusos politikai kultúra modelljéhez” (Krajewski, 2010: 8).

„Így tehát a kelet-közép-európai büntetőjogi légkör a térséget ért összes »európai hatás« ellenére mozdulatlanak tűnik, s ezt a légkört kommunista örökségük alakítja [...] A bűnözéskontroll terén ennek a kommunista múltnak a hatása, amely a térség politikai, gazdasági és társadalmi életében oly mélyreható volt, makacsul ellenáll a változásoknak”. (Uo. 10)

A jövő

Az egyes országok büntetőpolitikai elveinek és gyakorlatának sajátosságaira adott magyarázatok egyszerre általánosak és egyediek. Általánosak abban az értelemben, hogy a kormányzat és a társadalom bizonyos szerkezeti vonásai – mint például a jövedelemegyenlőtlenségek, a bizalom, a legitimitás és a konszenzuális politikai rendszerek – láthatóan összefüggésben állnak a büntetőpolitikákkal és a büntetési gyakorlattal. Egyediek pedig abban az értelemben, hogy a nemzeti történelem és kultúra jellegzetességei erőteljes hatással vannak mind a szerkezeti vonásokra, mind azok következményeire. A XX. század utolsó harmadában például valamennyi fejlett ország átélt emberpróbáló társadalmi és gazdasági változásokat, a büntetőpolitikák mégis csak néhány országban váltak jelentősen szigorúbbá.

A kulturális és politikai értékek nem egy pillanat alatt születnek. Hosszú idő alatt fejlődnek ki; a történelem és a tapasztalat formálja őket. Az Egyesült Államokban három tényező – az amerikai protestáns fundamentalizmus, a konfliktusos politikai rendszer és a rasszok közötti kapcsolatok története – sokban magyarázza, miért úgy alakult a büntetőpolitika, ahogyan a XX. század utolsó negyedében láttuk. Kelet-Közép-Európában a kommunista uralom továbbélő hatásai feltehetően az egyes országok sajátosan megkülönböztető történelmével és hagyományos kultúráival együtt adják napjaink politikáinak és gyakorlatának fontos hátterét.

A következő években a kutatási témáknak a magyarázat e szintjére kell összpontosítaniuk. Az Egyesült Államokban kulcsfontosságú kérdéseket kell feltenni arról, milyen szerepet játszik a vallás, a børszín, valamint a libertarianizmus az értékek és így áttételesen a büntetőpolitika alakulásában. Más országokban másfajta kérdések merülnek fel, s ha jobb kérdéseket teszünk fel, jobban megértjük, miért reagálnak annyira eltérően a bűncselekményekre és a bűnelkövetőkre, ahogy teszik. Franciaországban például miért fogadták el évszázadokon keresztül törvényesnek a törvénysértőkkel és fogvatartottakkal szemben gyakorolt amnesztiát és kegyelmet? Olaszországban egy 2006-ban kihirdetett tömeges büntetésenyhítés negyven százalékkal csökkentette a fogvatartottak létszámát (kisebb méretű büntetésenyhítés 2008-ban a konzervatív Berlusconi-kormány idején is történt), ezt mégsem követte tömeges méretű tiltakozás.

Az a gyanúm, hogy az Egyesült Államokban, Angliában vagy Hollandiában az ehhez hasonló politikai döntések óriási politikai vihart kavartak volna. A skandináv és a német történelem során és kultúrában az efféle intézkedések következtében legalább egy fél évszázadig mérsékeltebb büntetőpolitikákat fogadtak el.

Az említett szempontok – azaz a konszenzuális politikai rendszerek, a legitimitáció és magas fokú bizalom stb. – alapján ki lehet ugyan dolgozni hasonló magyarázatokat, ezek viszont már a kiinduló feltételekben benne rejlenek. Vajon mi az az említett országok (egymástól nagyon eltérő) történelmében, ami ezeket a jellegzetességeket kitermeli?

Winston Churchill (1910) egy évszázaddal ezelőtt így fogalmazott: „Az a hangulat és vérmérséklet, ahogyan a közvélemény a bűnökhöz és bűnelkövetőkhöz viszonyul, egy ország legbiztosabb mércéje. A vádlott, sőt az elítélt bűnöző jogainak nyugodt, szenttelen elismerése, [...] a gyógyító, helyreállító folyamatok felfedezésére irányuló fáradhatatlan erőfeszítések; az a töretlen hit, hogy minden ember szívében kincs rejlik, csak fel kell tárni. A bűnnel és a bűnözőkkel szembeni bánásmód e jeleken keresztül mutatja meg az egyes nemzetekben felhalmozódott erőt, s adja bizonyítékát a benne élő erénynek.”

Sokkal többet tudhatunk meg még arról, miért annyira eltérőek az egyes országok büntetőpolitikái. Talán e tanulási folyamat gyümölcsei képessé teszik majd a túlságosan zord, embertelen irányelvektől vezérelt országokat – az Egyesült Államokat, Angliát és Walest, valamint számos kelet-közép-európai országot – arra, hogy jobban figyeljenek a bennük felhalmozódott erőre, és bizonyítsák a bennük élő erényeket.

Irodalom

Bennett, W. J. – DiIulio, J. J. – Walters, J. P. (1996): *Body Count: Moral Poverty... And How to Win America's War Against Crime and Drugs.* Simon and Schuster, New York

Cavadino, M. – Dignan, J. (2005): *Penal Systems: A Comparative Approach.* Sage, London

- Di Tella, R. – Dubra, J. (2008):** *Crime and Punishment in the 'American Dream'*. Journal of Public Economics, no. 92
- Downes, D. – Hansen, K. (2006):** *Welfare and punishment in comparative perspective*. In: **Armstrong, S. – McAra, L. (eds.):** *In Perspectives on Punishment: The Contours of Control*. Oxford University Press, Oxford
- Garland, D. (2001):** *The culture of control: crime and social order in contemporary society*. University of Chicago Press, Chicago
- Green, D. A. (2008):** *When Children Kill Children – Penal populism and Political Culture*. Oxford University Press, Oxford
- Krajewski, K. (2010):** *Why Central and Eastern European Countries Have High Imprisonment Rates*. Criminology in Europe, vol. 9, no. 3
- Lacey, N. (2008):** *The Prisoner's Dilemma–Political Economy and Punishment in Contemporary Democracies*. Cambridge University Press, Cambridge
- Lappi-Seppälä, T. (2007):** *Penal Policy in Scandinavia*. In: **Tonry, M. (ed.):** *Crime, Punishment, and Politics in Comparative Perspective*. Crime and Justice: A Review of Research, vol. 36
- Lappi-Seppälä, T. (2008):** *Trust, Welfare, and Political Culture – Explaining Differences in National Penal Policies*. In: **Tonry, M. (ed.):** Crime and Justice: A Review of Research, vol. 37
- Lijphart, A. (1999):** *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. Yale University Press, New Haven
- Pease, K. (1991):** *Punishment Demand and Punishment Numbers*. In: **Gottfredson, D. M. – Clarke, R. V. (eds.):** *Policy and Theory in Criminal Justice*. Gower, Aldershot
- Pratt, J. (2007):** *Penal Populism and Popular Opinion*. Routledge, London
- Roberts, J. V. – Stalans, L. J. – Indermaur, D. – Hough, M. (2002):** *Penal Populism and Popular Opinion*. Oxford University Press, New York
- Tonry, M. (2004):** *Thinking about Crime: Sense and Sensibility in American Penal Policy*. Oxford University Press, New York
- Tonry, M. (2007):** *Determinants of Penal Policies*. In: **Tonry, M. (ed.) (2007):** i. m.
- Tonry, M. (2009):** *Emerging Explanations of American Punishment Policies—A Natural History*. Punishment & Society, vol. 11
- Tonry, M. (2011):** *Punishing Race: A Continuing American Dilemma*. Oxford University Press, New York

Van Dijk, J. – Van Kesteren, J. – Smit, P. (2007): *Criminal Victimization in International Perspective Key Findings from the 2004-2005 ICVS and EU ICS*. WODC, The Hague

Young, W. – Brown, M. (1993): *Cross National Comparisons of Imprisonment*. In: **Tonry, M. (ed.):** *Crime and Justice. A Review of Research*, vol. 17